

**ZNANOST I MEDICINA U VIŠENACIONALNIM
CARSTVIMA ISTOČNE I SREDNJE EUROPE,
1800.–1918.**

SCIENCE AND MEDICINE IN THE MULTINATIONAL
EMPIRES OF CENTRAL AND EASTERN EUROPE,
1800-1918

Odsjek za povijest i filozofiju znanosti Sveučilišta u
Cambridgeu, 23 lipnja 2006.

*Department of History and Philosophy of Science University of
Cambridge, 23 June 2006*

Odnos između medicine, znanosti i imperijalizma, posebice na vrhuncu kolonijalne ekspanzije u devetnaestom stoljeću, zadnjih je desetljeća omiljeno područje istraživanja u svjetskoj historiografiji. Istraživano je kako su kolonijalne sile upotrijebile znanost i medicinu u svrhu očuvanja vlasti i širenja zapadne kulture u novoosvojenim područjima: tako su, primjerice, uspjesi misionara liječnika i medicinskog osoblja redovito korišteni u propagandi kršćanstva, odnosno pridobivanja novih obraćenika. Kolonijalna gospodarska i društvena organizacija snažno je utjecala na zdravlje populacija, kako pozitivno – gradeći bolnice, organizirajući cijepljenja, iskorjenjujući uzročnike u okolišu – tako i negativno – povezujući udaljene krajeve prometnim sredstvima i tako omogućujući širenje uzročnika bolesti, ili pak mijenjajući okoliš iskrčivanjem šuma ili isušivanjem jezera, i tako remeteći ekološku ravnotežu i potičući nerazmjerni porast populacija pojedinih organizama nauštrb drugih. Primjer takva negativnog utjecaja porast je učestalosti tripanosomijaze u Centralnoj Africi od kolonijalnih osvajanja do danas.

Bečka delegacija u posjetu novoj zgradi Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine u Sarajevu 1913. godine. Muzej je osnovan 1888., tek deset godina nakon austrijske okupacije Bosne i Hercegovine, a sastojao se od arheološkog, etnološkog i prirodoslovnog odsjeka.

Interakcija između kolonija i zapadne znanosti i medicine nije, naravno, bila isključivo jednosmjerna, jer su susreti s novim kulturama i populacijama donijeli nova saznanja o metodama i sredstvima liječenja, ali i nove bolesti. Istraživanje ovih tema važno je ne samo za razumijevanje povijesti medicine, nego i u praktičnoj organizaciji zdravstva u zemljama u razvoju, bivšim kolonijama. No studije interakcije između znanosti, medicine i imperijalizma dosad su se bavile isključivo zapadnim silama s neeuropskim kolonijama. Stoga one ne nude odgovore na pitanja kako su medicina i znanost sudjelovali u održanju i ekspanziji dva zemljopisno cjelovita carstva Srednje i Istočne Europe: Habsburške Monarhije i Rusije, to jest kako je njihova specifična državna organizacija te multietnički i multikulturalni karakter utjecao na medicinsko i znanstveno znanje i praksu.

Upravo je to pitanje potaknulo organizaciju jednodnevne radionice pod prije navedenim naslovom, koja je u Cambridgeu okupila sedam povjesničara medicine i znanosti iz Srednje Europe, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država. U prvom panelu nazvanom *National styles and international connections* Michael Gordin (Princeton University) je u

izlaganju pod nazivom *Let them read German: The Zeitschrift für Chemie and the Creation of Russian Chemistry* kroz povijest kemijskog časopisa osnovanog u Heidelbergu, razmotrio utjecaje koji su oblikovali rusku kemiju. Tatjana Buklijaš (University of Cambridge) je u izlaganju *A surgically divided empire: medicine and national identity in late nineteenth century Vienna* pokazala kako su dva različita, štoviše suprotna pravca u kirurgiji koja su se razvila u Beču 1870-ih odražavala rastući nacionalni razdor unutar austrijske srednje klase. Kako višenacionalna sredina utječe na medicinu, bila je tema i sljedećeg panela, *Language, architecture and psychiatry*, gdje je Leslie Topp (Birkbeck College, University of London) u izlaganju *Habsburg Psychiatric Institutions: Medicine, Government and Architecture in International and Regional Contexts* prikazala kako su arhitekti koristili povijesne resurse u stvaranju karakteristično austrijskog modela psihijatrijske bolnice. Hans-Georg Hofer (University of Freiburg) je u izlaganju *Psychiatry in a shattered society: war and the politics of mental Trauma in Austria-Hungary (1914-1920)* razmotrio kako je etnička različitost habsburške vojske u Prvome svjetskom ratu utjecala na načine liječenja ratne neuroze. U popodnevnom panelu nazvanom *Mapping the empire: astronomy, anthropology and ethnography*, razgovaralo se o tome kako su znanosti pridonijele održavanju te istodobno i reformi carstava. Daniel Beer (Royal Holloway College, University of London) je u izlaganju *Physical anthropology and race theory in late imperial Russia* istraživao kako je antropologija sudjelovala u javnim diskusijama o reformi, modernizaciji i političkom legitimitetu u Rusiji potkraj devetnaestog stoljeća. Simon Werrett (University of Washington) je u izlaganju *The astronomers' El Dorado: Pulkovo observatory and the theatre of empire in nineteenth-century Russia* proučio simboličku ulogu centralnog opservatorija u Pulkovu kod Petrograda, kao "izložbene vitrine" ruske astronomije. Na koncu je Emese Lafferton (University of Cambridge) u izlaganju *The Hungarian kingdom as "Europe in miniature": strategies of nation-building in the medical and social sciences around 1900* istražila kako su psihijatrija, antropologija, etnografija i eugenika sudjelovale u konstrukciji mađarskoga nacionalnog identiteta.

Radovi su se bavili različitim temama i razdobljima, no svima su zajednički interes načini na koje su znanosti i medicina upotrijebljene u gradnji nacionalnih identiteta ili pak "unutarnje kolonizacije" zemljopisnih regija i etničkih grupa. Ovaj pristup bi, vjerujem, bio vrlo koristan u istraživanju povijesti medicine i znanosti hrvatskih krajeva, prije svega zato što su oni administrativno bili dijelom Habsburškog Carstva, kada su

i osnovane brojne medicinske i znanstvene institucije, te kako bi se osnažile trenutačno slabe veze između medicinske, znanstvene i političke historiografije.

Radovi sa znanstvenog skupa bit će objavljeni u posebnom broju časopisa *Studies in History and Philosophy of Science*, koji bi trebao izaći krajem 2007., a predviđa se i još jedan znanstveni skup o sličnoj temi u ljeto 2007.

Tatjana Buklijaš
Department of History and Philosophy of Science
University of Cambridge, UK